

VOORWOORD

Op verzoek van meerdere lezers heb ik besloten het aanhangsel 'Over het wezen van het menselijke Ik' uit mijn boek over *Antroposofie en 'De filosofie van de vrijheid'* van Rudolf Steiner¹ als een afzonderlijke publicatie te laten verschijnen. Aangezien het belang van deze thematiek voor mij steeds weer werd bevestigd, lijkt mij een meer uitvoerige beschouwing daarvan ook buiten de context van dit boek gerechtvaardigd.

De aan het boek ontleende tekst werd daarom zonder wezenlijke veranderingen overgenomen, maar voor de overzichtelijkheid is deze wel in twee hoofdstukken verdeeld. Het derde hoofdstuk is speciaal voor dit boek ontstaan. Deze inhoudelijke aanvulling was nodig om de twee voorafgaande hoofdstukken op passende wijze thematisch af te ronden.

De vraag naar het wezen van het menselijke Ik behoort tot de belangrijkste en tegelijk moeilijkste vragen die er zijn. Want we kunnen werkelijk zeggen: het wezen van het Ik is zo gecompliceerd en zo veelzijdig als heel de kosmos, waartoe de mens en zijn evolutie behoren.

Daarom biedt dit onderzoek de lezer geen simpele oplossing van alle raadsels die met het wezen van het Ik verbonden zijn, maar wordt ernaar gestreefd het thema zodanig te verdiepen, dat de complexiteit en veelzijdigheid van het onderwerp zo volledig mogelijk aan de dag kan treden.

Om deze reden zal deze publicatie slechts enkele essentiële

aspecten van het totale thema behandelen. In het werk van Rudolf Steiner zijn nog veel meer inspirerende gezichtspunten en feiten uit zijn geesteswetenschappelijke onderzoek over het Ik te vinden. Een gedetailleerde uitwerking daarvan moet aan andere geschriften over dit thema voorbehouden blijven.

Dornach, Michaëlsdag 2009

Sergej O. Prokofieff

I. HET DRIEVOUDIGE IK-WEZEN VAN DE MENS

Iedereen die met de studie van de antroposofie begint, zal snel ontdekken, dat het mysterie van het menselijke Ik daarin centraal staat. Dit behoort tot de centrale vragen van de antroposofische christologie en tegelijk tot de moeilijkst te begrijpen thema's van de hele antroposofie.

Gezien vanuit het standpunt van het esoterisch christendom is het 'Ik-Ben' van de zeven 'Ik-Ben'-woorden uit het Johannesevangelie geen grammaticale formule, maar de mysterienaam van Christus zelf. Want Christus is de God van het Ik-principe, is het Wereld-Ik zelf. Rudolf Steiner heeft dit eens in zeer specifieke woorden tot uitdrukking gebracht: 'De ware unieke naam van Christus is "Ik-Ben"; wie dat niet weet, niet begrijpt en Hem anders noemt, die weet helemaal niets van Hem. "Ik-Ben" is zijn unieke naam' (GA 266/1, 27.5.1909). Ook het vaak door Rudolf Steiner genoemde feit, dat het duitse woord 'Ich' (Ik) de initialen van Jezus Christus zijn, wijst in deze richting. En in de voordracht van 11 oktober 1911 laat Rudolf Steiner weten, dat het menselijke Ik door het Mysterie van Golgotha voor de hele verdere toekomst van de wereldontwikkeling werd gered (GA 131). Daaruit volgt dat de vraag naar het wezen van het menselijke Ik slechts vanuit de diepste verbondenheid met de Christus-Impuls kan worden beantwoord.

Carl Unger (1878-1929) schrijft, dat toen Rudolf Steiner in Engeland werd gevraagd het wezen van de antroposofie voor

de *Oxford Dictionary* kort in het engels te definiëren, hij met de formulering kwam: ‘Anthroposophy is a knowledge produced by the Higher Self in man’, wat in vertaling luidt: ‘Antroposofie is kennis dat door het hogere Zelf in de mens tot stand wordt gebracht.’²

Wanneer in dit verband over een ‘hoger Zelf’ wordt gesproken, dan volgt hieruit dat er ook een lager zelf (of lager ik) moet bestaan. En inderdaad kan dit in bijna alle basiswerken van Rudolf Steiner worden gevonden op de plaatsen, waar het over de scholingsweg van de mens gaat. Alleen al in *De wetenschap van de geheimen der ziel* (GA 13) gebruikt hij voor dit ‘lagere zelf’ verschillende benamingen: ‘aarde-ik’, ‘aardse ik’, ‘lagere ik’, ‘gewone ik’, ‘eerste ik’. In zijn voordrachten zijn nog meer benamingen te vinden, bijvoorbeeld ‘vergankelijke ik’ (GA 112, 24.6.1909), ‘eerste zelf’ (GA 147, 29.8.1913) en zelfs ‘fysieke ik’ (GA 119, 29.3.1910) of ‘fysieke zelf’ (GA 10). Dit ‘ik’ of ‘zelf’ is van meet af aan met het fysieke lichaam verbonden, waaruit zijn ‘sterfelijkheid’ of vergankelijkheid voortkomt. (Rudolf Steiner verbindt aan deze benamingen vanzelfsprekend geen waardeoordeel, maar zegt alleen dat het ene Ik, dat alleen toegankelijk is via onze bovenzinnelijke waarnemingsorganen, in relatie staat tot de geestelijke (hogere) wereld – en dat het andere ik in relatie staat tot de fysieke (lagere) wereld, die zich aan onze lichamelijke zintuigen openbaart.)

Maar ook voor het hogere Ik gebruikt Rudolf Steiner verschillende benamingen. Meestal treffen we aan: ‘hogere Ik’ (GA 13), verder ‘tweede Ik’ of ‘nieuwe Ik’ (ibidem), ‘werkelijke Ik’ (GA 4, GA 35 en GA 187, 27.12.1918) alsook ‘andere Zelf’ (GA 17), ‘geestelijke Ik’ (GA 10), hogergeplaatste Ik’ (GA 16), ‘nieuwgeboren Ik’ of ‘nieuwgeboren Zelf’ (GA 13). Ook gebruikt hij de woorden ‘ik’ en ‘zelf’ meestal als synoniemen (zie GA 10 en GA 13). Uit

dit alles blijkt, hoe vrij hij in zijn werk met deze terminologie is omgegaan.

De relatie van het lagere ik tot het hogere Ik en ook de overgang van het ene naar het andere heeft voor de moderne scholingsweg een centrale betekenis en wordt in *De wetenschap van de geheimen der ziel* (GA 13) en *De weg tot inzicht in hogere werelden* (GA 10) uitvoerig beschreven. Vooral in het laatstgenoemde boek wordt dit proces uitdrukkelijk met de geboorte van een kind vergeleken. Ook in de voordracht van 24 juni 1909 zegt Rudolf Steiner dat ‘binnen dit [vergankelijke] ik een ander, hoger Ik wordt geboren, zoals het kind uit de moeder wordt geboren’ (GA 112).

Nu hoort het echter tot het wezen van de moderne inwijding, dat het gewone of eerste ik van de mens na de geboorte van dit tweede Ik zijn aardse bewustzijn volledig intact laat, zodat, wanneer de splitsing van de wezensdelen optreedt, het totale leven van de mens geen schade ondervindt, maar juist een toenemende verrijking.³ ‘De hier gekarakteriseerde splitsing vindt volkomen bezonnen *alleen* in het gebied van de ziel plaats, vanuit een inzicht dat zo volmaakt is, dat geen enkel afbreuk wordt gedaan aan de heldere bewuste situatie van het gewone ik. Dit “Ik” verliest daarbij niets van zijn innerlijke stabiliteit en begrenzing’ (GA 113, 24.8.1909; cursiveringen van Rudolf Steiner).

In zijn in 1913 verschenen boek *De drempel van de geestelijke wereld* (GA 17, pag. 149)⁴ introduceert Rudolf Steiner voor het eerst een derde Ik en definieert het heel exact als het ‘ware Ik’. Waar het hogere Ik of het andere Zelf uit de geestelijke wereld stamt, dat wil zeggen uit de hoogste van de drie werelden die in *Theosofie* (GA 9) zijn beschreven, daar moet het ‘ware Ik’ in verband worden gebracht met een ‘bovengeestelijke wereld.’⁵

Ondanks het feit dat Rudolf Steiner beide ikken eenduidig